

ДІВАК А. Л.,
студентка
(Chicago, United States of America)

УДК 342.1
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.2>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена аналізу правових аспектів повоєнного відновлення України в контексті сучасних викликів і перспектив розвитку. З'ясовано, що повномасштабна війна спричинила масштабні руйнування інфраструктури, житлового фонду, промислових об'єктів та культурної спадщини, що висуває на перший план потребу в комплексному підході до відновлення. Правові аспекти відіграють ключову роль у забезпеченні організації, фінансування та реалізації заходів із реконструкції зруйнованих територій, гарантуванні прав громадян і залученні міжнародної підтримки. У статті визначено основні виклики, з якими стикається Україна в процесі відновлення. Зокрема, наголошено на необхідності адаптації національного законодавства до масштабів руйнувань, створення ефективних механізмів компенсації постраждалим громадянам, забезпечення прозорості використання фінансової допомоги та дотримання принципів верховенства права. Важливим є гармонізація правових норм із міжнародними стандартами, що стосуються відновлення інфраструктури, захисту прав людини та екологічної безпеки. Підсумовано, що успішне повоєнне відновлення вимагає розробки комплексної нормативно-правової бази, яка охоплює всі етапи реконструкції – від планування до реалізації. Особливу увагу слід приділити прозорості, антикорупційному нагляду, залученню громадянського суспільства до контролю за відновлювальними процесами, а також інтеграції внутрішньо переміщених осіб у соціальну та економічну систему країни. Перспективи відновлення України тісно пов'язані з орієнтацією на сталий розвиток, екологічні стандарти та демократичну участь. Такий підхід сприятиме не лише відбудові інфраструктури, але й створенню основ для довгострокового економічного зростання, соціальної стабільності та посилення міжнародної співпраці. Висновки статті підкреслюють необхідність інтегрованого підходу, заснованого на ефективному правовому регулюванні, координації зусиль держави та міжнародних партнерів, а також залученні всіх стейкхолдерів до спільної роботи задля відновлення України.

Ключові слова: повоєнне відновлення, правове регулювання, інфраструктура, компенсація збитків, міжнародна допомога, сталий розвиток, внутрішньо переміщені особи, громадянське суспільство, прозорість, верховенство права.

Divak A. L. Legal aspects of Ukraine's post-war reconstruction: challenges and prospects

The article is devoted to the analysis of the legal aspects of Ukraine's post-war reconstruction in the context of modern challenges and development prospects. It is found that the full-scale war caused large-scale destruction of infrastructure, housing, industrial facilities and cultural heritage, which highlights the need for a comprehensive approach to reconstruction. Legal aspects play a key role in ensuring the organization, financing and implementation of measures to reconstruct the destroyed territories, guaranteeing the rights of citizens and attracting international support. The article identifies the main challenges that Ukraine faces in the reconstruction process. In particular, it emphasizes the need to adapt national legislation to the scale of destruction,

create effective mechanisms for compensating affected citizens, ensure transparency in the use of financial assistance and adhere to the principles of the rule of law. It is important to harmonize legal norms with international standards related to infrastructure restoration, human rights protection and environmental safety. It is concluded that successful post-war reconstruction requires the development of a comprehensive regulatory framework that covers all stages of reconstruction - from planning to implementation. Particular attention should be paid to transparency, anti-corruption oversight, the involvement of civil society in monitoring reconstruction processes, as well as the integration of internally displaced persons into the country's social and economic system. The prospects for Ukraine's reconstruction are closely linked to an orientation towards sustainable development, environmental standards and democratic participation. Such an approach will contribute not only to the reconstruction of infrastructure, but also to creating the foundations for long-term economic growth, social stability and strengthening international cooperation. The conclusions of the article emphasize the need for an integrated approach based on effective legal regulation, coordination of efforts of the state and international partners, as well as the involvement of all stakeholders in joint work for the restoration of Ukraine.

Key words: *post-war reconstruction, legal regulation, infrastructure, compensation for damage, international assistance, sustainable development, internally displaced persons, civil society, transparency, rule of law.*

Вступ. Повномасштабна війна, яка триває на території України, спричинила масштабні руйнування інфраструктури, житлового фонду, промислових об'єктів та культурної спадщини. Ці виклики висувають на перший план питання повоєнного відновлення, що стає не лише важливим завданням для держави, але й ключовим елементом її становлення як незалежної та спроможної країни. У цьому контексті правові аспекти відіграють визначальну роль, адже саме вони формують основу для організації, фінансування та реалізації заходів із реконструкції зруйнованих територій, забезпечення прав громадян і залучення міжнародної допомоги.

Водночас повоєнне відновлення, може стикнутися з низкою правових викликів. Серед них – необхідність розробки нових законодавчих актів, що будуть регламентувати процеси реконструкції, компенсації збитків, управління гуманітарною та фінансовою допомогою, а також забезпечення правових механізмів для інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Важливим є й узгодження цих процесів із міжнародними стандартами, зокрема у сфері відновлення інфраструктури, захисту прав людини та екологічної безпеки.

Актуальність теми зумовлена тим, що успішне повоєнне відновлення потребує системного правового підходу, який враховує як сучасні виклики, так і довгострокові перспективи відновлення. У рамках цього підходу необхідно створити ефективну правову базу для забезпечення прозорості та підзвітності у використанні ресурсів, залученні іноземних інвестицій і міжнародної підтримки, а також реалізації принципів децентралізації в управлінні відновлювальними процесами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика повоєнного відновлення України останнім часом стала об'єктом підвищеної уваги як науковців, так і практиків у сфері права, економіки та державного управління. Зокрема, вітчизняні та зарубіжні дослідники акцентують увагу на необхідності розробки ефективних правових механізмів для відновлення інфраструктури, компенсації збитків та залучення міжнародної допомоги. Серед науковців, які досліджували дане питання, варто відзначити К.І. Антонюк, Д.А. Антонюк, Л.М. Бухаріна та В.О. Шишкіна. Питанням відновлення окупованих територій присвячено низку наукових робіт таких авторів, як А.М. Колосов, А.С. Савченко, Л.В. Беззубко, С.К. Кучеренко, В.І. Ляшенко та інших дослідників. Проте, попри значну кількість робіт, багато питань залишаються недостатньо розробленими. Це стосується, зокрема, правового регулювання залучення іноземних інвестицій, створення механізмів захисту прав постраждалих громадян та визначення процедур управління відновлювальними проектами на місцевому рівні. Таким чином, подальше вивчення

цих аспектів є необхідним для формування дієвих і прозорих правових механізмів, що сприятимуть успішній відбудові України.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає в аналізі правових аспектів повоєнного відновлення України, виявленні основних викликів, пов'язаних із реалізацією цих процесів та окресленні перспективних напрямів їх удосконалення. Це дослідження також має на меті сприяти формуванню правових механізмів, що забезпечують справедливість, ефективність і сталість відбудовних заходів.

Результати дослідження. Війна, що триває в Україні, завдає щоденних руйнівних наслідків для держави, подолання яких потребує значних зусиль і ресурсів уже сьогодні. Згідно зі спільною оцінкою уряду України, групи Світового банку, Європейської комісії та ООН, загальні збитки, завдані російською агресією, досягли майже 486 мільярдів доларів, і ця сума продовжує стрімко зростати щодня. Найбільше постраждали такі сектори, як житлове будівництво, енергетика, транспорт, промисловість, сільське господарство та інші. Найбільші руйнування зафіксовані у Донецькій, Харківській, Луганській, Запорізькій, Одеській, Херсонській та Київській областях [1].

Відновлення країни включає широкий спектр завдань: економічне відновлення, реінтеграцію військових у мирне життя, відновлення критичної інфраструктури, а також культурне та моральне відродження суспільства.

У цьому контексті теорія лібертаріанства, яка підкреслює важливість індивідуальної свободи, мінімального втручання держави та розвитку вільних ринків, пропонує ефективні механізми для оптимізації публічного управління. Її принципи можуть бути використані для стимулювання приватних інвестицій у відновлення інфраструктури, активізації підприємницької ініціативи та підвищення відповідальності громадян за розвиток своїх територій [2]. Сучасні непередбачувані умови розвитку держави вимагають запровадження інноваційних підходів та інструментів у системі публічного управління. Такі підходи повинні поєднувати стабільність інституцій із можливістю адаптації до нових викликів, забезпечувати ефективну координацію дій між центральною владою, місцевим самоврядуванням та міжнародними партнерами. Особливу увагу слід приділити залученню громадськості та приватного сектору до процесу відновлення, що сприятиме формуванню більш інклюзивної моделі управління.

Що стосується власне самого поняття «повоєнного відновлення», то варто зазначити, що в українській теоретико-правовій науці відсутнє чітке визначення такого поняття, що створює суттєву прогалину в сучасних наукових дослідженнях. Особливо критичним є те, що це поняття досі не закріплене на законодавчому рівні, що ускладнює розробку практичних механізмів його реалізації. Крім того, серед науковців немає єдиного підходу до визначення сутності цього терміна, що призводить до різних інтерпретацій.

Слово «відновлення» походить від праслов'янського кореня, що означає «повернення до попереднього стану». Його значення можна розуміти як «знову дія» або «знову стан». Отже, у буквальному сенсі «повоєнне відновлення держави» можна трактувати як дії, спрямовані на повернення держави до стану функціонування, що передував війні, з урахуванням сучасних викликів і потреб [3].

Сьогодні більшість сучасних науковців правників та політологів використовують термін «повоєнне відновлення держави». Однак загальнотеоретичне підґрунтя цього поняття залишається недостатньо розробленим, а науковці зазвичай обмежуються загальними твердженнями, без чіткого визначення сутності або критеріїв процесу відновлення.

Зокрема, В. Фесенко зазначає, що повоєнне відновлення держави є довготривалим і складним процесом [4]. Натомість Н. Покровська наголошує, що цей процес вимагає тривалого періоду, проте не деталізує, які саме етапи або механізми відновлення слід враховувати [5].

Під час наукових досліджень автори здебільшого зосереджуються на практичних аспектах, таких як економічне відновлення, реінтеграція постраждалих територій чи залучення міжнародної допомоги, але загальнотеоретичний аналіз та чіткі підходи до визначення самого поняття «повоєнне відновлення держави» залишаються невиробленими. Це свідчить про необхідність

глибшого теоретичного осмислення даного терміна для забезпечення більш структурованого та комплексного підходу до його використання.

Проаналізувавши праці сучасних дослідників, можливо дійти до висновку, що повоєнне відновлення – це комплексний і багатогранний процес відновлення держави після завершення воєнних дій, спрямований на ліквідацію наслідків війни, відновлення економіки, інфраструктури, соціальної сфери, політичної стабільності, культурного та морального життя суспільства. Повоєнне відновлення охоплює широкий спектр заходів, які забезпечують повернення до нормального функціонування держави, водночас враховуючи потреби сучасності та перспективи сталого розвитку. Власне так, відновлення – це не лише повернення до попереднього стану, але й створення нових умов для довготривалого розвитку, які враховують уроки війни та спрямовані на уникнення подібних конфліктів у майбутньому.

Коаліція з відновлення України об'єднує країни-партнери та бізнес-структури з усього світу. 5 липня 2022 року представники понад 40 країн і близько 20 міжнародних організацій, за підсумками Міжнародної конференції, яка стала стартовою точкою глобальних зусиль щодо відновлення України, схвалили Декларацію Лугано. У цьому документі було задекларовано надання скоординованої політичної, фінансової та технічної підтримки для реалізації масштабної відбудови. Основою Декларації стали «Принципи Лугано», які визначають ключові підходи до цього процесу, які можна відобразити у вигляді таблиці:

Таблиця 1

«Принципи Лугано», що відображають процеси відновлення України [6]

Партнерство	Відновлення має здійснюватися під керівництвом України, у тісному співробітництві з міжнародними партнерами.
Фокус на реформи	Процес відбудови повинен сприяти пришвидшенню, поглибленню та розширенню реформ в Україні відповідно до її європейського курсу.
Прозорість, підзвітність і верховенство права	Відновлення має бути відкритим і підзвітним українському народу, а фінансування – справедливим, прозорим і відповідати принципам верховенства права.
Демократична участь	Усі етапи відбудови повинні забезпечувати участь громадянського суспільства, місцевих органів влади та сприяти ефективній децентралізації.
Співпраця багатьох стейкхолдерів	Відновлення має базуватися на співпраці між національними та міжнародними учасниками, включаючи приватний сектор, наукові кола, громадські організації та місцеве самоврядування.
Гендерна рівність та інклюзивність	Процес має бути інклюзивним, забезпечувати гендерну рівність та дотримання прав людини, включаючи економічні, соціальні та культурні аспекти.
Сталий розвиток	Відновлення України має бути орієнтованим на довготривалий сталий розвиток відповідно до Цілей сталого розвитку до 2030 року та Паризької угоди.

Таким чином, принципи Лугано визначають ключові засади повоєнного відновлення України. Відбудова має здійснюватися під лідерством України у співпраці з міжнародними партнерами, сприяти реформам відповідно до європейського курсу та базуватися на прозорості, підзвітності й верховенстві права. Важливо забезпечити демократичну участь громадянського суспільства, місцевих органів влади та стейкхолдерів, включаючи приватний сектор і громадські організації. Процес відновлення має бути інклюзивним, сприяти гендерній рівності та сталому розвитку відповідно до міжнародних стандартів.

Пікуля Т.О. у своєму дослідженні пропонує чотири етапи для здійснення повноцінного відновлення України. Перший етап полягає в мінімізації збитків від війни. Для цього Україна

здійснює низку заходів, зокрема, переміщення бізнесів із зон бойових дій у більш безпечні регіони, забезпечення житлом тимчасово переміщених осіб, а також створення умов для того, щоб громадяни та підприємства могли продовжувати жити й працювати навіть у складних умовах. Другий етап передбачає детальне документування завданих збитків. Це є важливим як для притягнення Російської Федерації до відповідальності за воєнні злочини в міжнародних судах, так і для збору інформації про руйнування та втрати. Займаються цим процесом спільні ініціативи, зокрема Київська школа економіки, Офіс Президента та Міністерство економіки. На третьому етапі, одразу після завершення бойових дій, розпочнеться відновлення критичної інфраструктури. Цей процес стане можливістю впровадити сучасні підходи в урбаністиці та архітектурі, щоб українські міста стали комфортними, безпечнішими й інклюзивними для своїх мешканців. Наступний етап передбачає комплексне відновлення економіки та забезпечення її стабільного зростання. Основна увага буде приділена створенню нових робочих місць та формуванню стабільних джерел доходів для громадян і бізнесу, що стане фундаментом для довгострокового розвитку країни [7, с. 32-33].

У цьому контексті О.О. Квасніцька слушно зауважує, що під час планування нового будівництва на місці зруйнованих об'єктів або їх реконструкції важливо враховувати досвід відновлення у деяких повоєнних країнах. Цей досвід, на жаль, не завжди виявляється позитивним, оскільки процес відбудови часто супроводжується недостатньою координацією з боку влади, порушеннями та браком підтримки населення. Як приклад, авторка наводить ситуацію у місті Бейрут (Ліван), де під час відновлення центральної частини міста, зруйнованої внаслідок воєнних дій, реконструкція була спрямована переважно на комерційні проєкти. При цьому не було відновлено духовну складову цієї території та забезпечено повернення місцевих жителів, що призвело до втрати ідентичності центральної частини міста та майна його мешканців [8, с. 67].

У цьому контексті варто зазначити, що науковці зазвичай акцентують увагу на окремих аспектах відновлення, розглядаючи приклади відбудови в різних країнах. Зазвичай їхні дослідження зосереджуються на питаннях економічної реконструкції, технічних інновацій, відновлення інфраструктури чи соціального забезпечення. Втім, цілісного підходу, який би враховував одночасно матеріальну, соціальну, культурну та духовну складові відновлення, часто не вистачає. Це обмеження може призводити до ситуацій, коли певні важливі аспекти, такі як повернення населення, збереження історичної спадщини чи підтримка громад, залишаються поза увагою. Таким чином, виникає потреба в більш інтегрованому аналізі процесів відновлення, який охоплював би не лише економічні чи технічні фактори, але й враховував соціальні, культурні та духовні потреби постраждалих територій і їхніх мешканців.

Власне, повоєнне відновлення України потребує цілісного підходу, який охоплює відбудову інфраструктури, захист прав громадян і збереження культурної спадщини. Основою цього процесу є міцна нормативно-правова база, яка регулює реконструкцію, координацію міжнародної допомоги та забезпечення прав постраждалого населення. Конституція України гарантує базові права громадян, такі як право на житло, соціальний захист і безпечне життя, що створює фундамент для створення правових механізмів відбудови.

Важливим аспектом є адаптація національного законодавства до викликів повоєнного періоду. Закони, які регулюють містобудівну діяльність та компенсації за зруйноване житло, потребують змін, аби спростити відновлення інфраструктури та забезпечити прозорі механізми підтримки громадян. Особливу увагу необхідно приділити внутрішньо переміщеним особам (ВПО), розширивши їхні права на отримання житла, соціальних послуг та компенсацій відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [9].

Міжнародне право відіграє ключову роль у регулюванні процесів відновлення. Женевські конвенції гарантують захист прав цивільного населення та створюють правову основу для відшкодування збитків, завданих агресором. Крім того, міжнародні стандарти відбудови, розроблені ООН, дозволяють інтегрувати в процес реконструкції соціальні, екологічні та культурні аспекти.

Відновлення також вимагає посилення прозорості та підзвітності. Необхідно вдосконалити антикорупційне законодавство, впровадити незалежний аудит використання ресурсів і створити механізми громадського контролю за процесами відбудови. Крім того, екологічне

законодавство має бути адаптоване до нових умов, щоб забезпечити сталість відбудови та уникнути екологічних катастроф.

Окремим аспектом є правовий статус воєнних злочинів і механізми компенсації збитків, завданих агресором. Україна має посилити роботу з фіксації руйнувань і розробити правові інструменти для притягнення винних до відповідальності в міжнародних судах. Усе це разом створить основу для ефективного повоєнного відновлення, забезпечуючи стійкість і розвиток України у довгостроковій перспективі.

Висновки. Правові аспекти повоєнного відновлення України відіграють ключову роль у забезпеченні ефективної та прозорої реконструкції країни. Основними викликами є необхідність адаптації законодавства до масштабів руйнувань, створення механізмів справедливої компенсації для постраждалих громадян, гармонізація національних норм із міжнародними стандартами та забезпечення дотримання принципів верховенства права. Особливу увагу слід приділити захисту прав внутрішньо переміщених осіб, прозорості використання міжнародної допомоги та встановленню відповідальності за воєнні злочини. Перспективи відновлення полягають у розробці комплексної нормативно-правової бази, яка охоплюватиме всі етапи відбудови – від планування до реалізації. Важливим є впровадження ефективних механізмів громадського контролю, антикорупційного нагляду та забезпечення участі громадянського суспільства у процесах реконструкції. Орієнтація на сталий розвиток, екологічні стандарти та демократичну участь сприятиме не лише відбудові інфраструктури, але й закладенню основ для довгострокового зростання та розвитку країни. Таким чином, подолання викликів повоєнного відновлення України потребує інтегрованого підходу, заснованого на ефективному правовому регулюванні, міжнародній співпраці та залученні всіх стейкхолдерів до спільної роботи задля відновлення держави.

Список використаних джерел:

1. З'явилася нова оцінка вартості повоєнного відновлення України. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/15>
2. Липач О. Проблемні аспекти відбудови України у післявоєнний період: виклики та пріоритети для публічного управління. № 31 (2024): Теоретичні та прикладні питання державотворення. С.221-227. URL: <http://taais.oridu.odessa.ua/article/view/314172>
3. Академічний тлумачний словник. URL: <https://sum.in.ua/>
4. Фесенко В. В. Зовнішні чинники впливу на українську політику (про минуле та майбутнє української політики). URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/64f46c95c2238/>
5. Покровська Н. М. Концептуальні засади післявоєнного відновлення України. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля № 4 (274) 2022 URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/570>
6. Підсумковий документ Міжнародної конференції з питань відновлення України (URC 2022) «Декларація Лугано» Лугано. 4–5 липня 2022 року. URL: <https://ua.urb2022.com/materiali-konferenciyi>
7. Пікуля, Т. О. (2023). Основні правові форми та механізми повоєнної відбудови України. *Київський часопис права*, (3), 29-34. <https://doi.org/10.32782/klj/2022.3.4>
8. Квасніцька О.О. Правове регулювання просторового розвитку та забудови територій в Україні: сучасні виклики в умовах війни та післявоєнної відбудови. *Економіка та право*. 2022. № 3. С. 60-71. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.03.060>
9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

